

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.65:341.24(477)(0.072)

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2025.3>**І. А. Гамбург**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету
orcid.org/0000-0002-9315-8987

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена комплексному дослідженню міжнародного співробітництва у сфері здійснення нотаріальної діяльності під час воєнних дій, зокрема в умовах збройної агресії проти України. Проаналізовано українське законодавство та тимчасові заходи, що запроваджені під час воєнного стану, механізми визнання нотаріальних документів за кордоном (відповідно до Гаазької Конвенції від 5 жовтня 1961 р. про апостилю). Розкрито правові засади взаємодії між державами та міжнародними інституціями у забезпеченні безперервності нотаріальних функцій, необхідних для захисту прав фізичних і юридичних осіб. Проаналізовано ключові міжнародні договори, конвенції та двосторонні угоди, що регулюють питання визнання документів, здійснення консульських нотаріальних дій, а також обміну інформацією між компетентними органами.

Особливу увагу приділено проблематиці адаптації нотаріальних процедур до умов війни, включно з цифровізацією, застосуванням електронних засобів і віддаленої ідентифікації, що стають важливими інструментами для забезпечення доступності правової допомоги. Розглянуто роль таких міжнародних організацій, як Гаазька конференція з міжнародного приватного права та Міжнародний союз латинського нотаріату, у гармонізації стандартів нотаріальної діяльності в кризових умовах.

У статті визначено основні виклики, що виникають у процесі міжнародної взаємодії, серед яких – необхідність забезпечення автентичності документів, захисту персональних даних та дотримання вимог безпеки. Запропоновано напрями вдосконалення нормативного регулювання, спрямовані на підвищення ефективності міжнародного співробітництва та посилення стійкості нотаріальної системи в умовах воєнних загроз, рекомендації щодо покращення трансграничної взаємодії нотаріатів у кризових умовах. Дослідження робить внесок у формування сучасних підходів до правового забезпечення нотаріальної діяльності в умовах глобальної нестабільності.

Ключові слова: нотаріат, воєнний стан, міжнародне співробітництво, апостилю, дистанційне посвідчення, електронні послуги.

Hamburh I. A. INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF NOTARIAL ACTIVITIES DURING ARMED CONFLICT: A LEGAL ASPECT

The article is devoted to a comprehensive study of international cooperation in the field of notarial activities during hostilities, particularly in the context of the armed aggression against Ukraine. It analyses Ukrainian legislation and the temporary measures introduced under martial law, as well as the mechanisms for recognition of notarial documents abroad pursuant to the Hague Convention of 5 October 1961 (Apostille Convention). The legal foundations of interaction between states and international institutions in ensuring the continuity of notarial functions necessary for the protection of the rights of natural and legal persons are examined. Key international treaties, conventions and bilateral agreements governing the recognition of documents, the performance of consular notarial acts, and the exchange of information between competent authorities are analysed.

Particular attention is paid to the challenges of adapting notarial procedures to wartime conditions, including digitalisation, the use of electronic tools and remote identification, which are becoming important instruments for ensuring access to legal assistance. The role of such international organisations as the Hague Conference on Private International Law and the International Union of Latin Notaries in harmonising standards of notarial practice in crisis situations is considered.

The article identifies the main challenges arising in the process of international cooperation, including the need to ensure the authenticity of documents, the protection of personal data and compliance with security requirements. It proposes directions for improving the regulatory framework aimed at enhancing the effectiveness of international cooperation and strengthening the resilience of the notarial system under conditions of military threats, as well as recommendations for improving cross-border interaction between notarial systems in times of crisis. The study contributes to the development of contemporary approaches to the legal framework of notarial activity in a context of global instability.

Key words: notarial system, martial law, international cooperation, apostille, remote notarisation, electronic services.

Уже майже чотири роки Україні доводиться існувати в межах воєнного стану, що введений у зв'язку з початком військової агресії Російської Федерації Указом Президента України № 64/2022 на 30 діб [1], строк дії якого багато разів продовжувався. Нещодавно прийнятий Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»» від 21.10.2025 р. № 4643-IX [2]. Вказаним указом від 21.10.2025 р. № 793/2025 визначено, що строк дії воєнного стану та проведення загальної мобілізації в Україні продовжується ще на 90 діб – з 05 години 30 хвилин 05 листопада 2025 року [3].

Запровадження воєнного стану в Україні зумовило істотні зміни у функціонуванні правової системи держави, зокрема у сфері нотаріату. З урахуванням того, що нотаріальна діяльність забезпечує стабільність цивільного обороту, посвідчує юридичні факти, надає правову визначеність майновим і особистим немайновим відносинам, у надзвичайних умовах важливим є збереження неперервності здійснення нотаріальних дій, адже вони безпосередньо пов'язані з реалізацією права власності, спадкування, укладення договорів, представництва інтересів фізичних та юридичних осіб.

Воєнні дії створюють істотні труднощі для забезпечення безперервності нотаріальної діяльності та визнання документів за кордоном. Українські громадяни, які були змушені виїхати, часто стикаються з проблемами підтвердження повноважень, спадкових прав чи майнових угод. У цих умовах міжнародне співробітництво нотаріальних органів стає ключовим інструментом забезпечення правової визначеності та захисту прав та законних інтересів осіб.

Проблематика функціонування нотаріату в умовах воєнного стану привертає увагу сучасних дослідників, чий напрацювання склали джерельну базу дослідження. Це, зокрема статті: О. Письменного щодо сучасних проблем інституту нотаріату в умовах воєнного стану [4]; О. Тимощука щодо захисту прав і свобод людини і громадянина через призму діяльності інституту нотаріату в Україні в умовах війни [5]; Л. Вдовіченої та А. Павлюк щодо адаптації нотаріальної діяльності до умов воєнного стану [6] та ін. Проте, продовження військових дій на території України висвітлює нові проблеми у здійсненні нотаріальної діяльності, що потребує наукового обґрунтування та формулювання пропозицій щодо вдосконалення.

Метою статті є визначення правових засад і практичних механізмів міжнародного співробітництва у сфері нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану, а також виявлення напрямів гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами.

Надзвичайні ситуації та воєнні дії створюють додаткові правові та організаційні перепони для вчинення нотаріальних дій та обміну нотаріально посвідченими документами між державами. Так, під час воєнного стану робота державних реєстрів і технічна інфраструктура може бути порушена, тому нормативи дозволяють тимчасове коригування строків внесення відомостей і запроваджували альтернативні механізми фіксації нотаріальних дій. Це має прямий вплив на міжнародну обігосдатність документів і ставить завдання узгодження таких тимчасових рішень з іноземними контрагентами. Також, до практичних проблем міжнародного співробітництва під час воєнних дій можна віднести: порушення інфраструктури та контактних каналів (обмежена робота консульств, поштового зв'язку та електронних сервісів, що ускладнює обмін документами і взаємну перевірку їх достовірності); різноманітність правил щодо дистанційного посвідчення (відсутність єдиних стандартів щодо електронної ідентифікації та відеопроцедур зводить нанівець ефективність дистанційних рішень у міжнародному вимірі); проблеми з апостилом/легалізацією у кризових умовах (хоч апостиль спрощує процедуру, в окремих випадках (країни, що не є сторонами Конвенції) або при тимчасових збоях в роботі компетентних органів виникає потреба в альтернативних механізмах співпраці); безпека і захист персональних даних (перехід на електронні інструменти вимагає підвищених заходів кібербезпеки та регулювання обігу персональних даних у трансграничному контексті) тощо.

Отже, забезпечення доступності нотаріальних послуг, захист прав громадян та правовий обіг документів у міжнародному вимірі потребують як національних тимчасових рішень, так і координації з іноземними партнерами та міжнародними організаціями. Основним чинником вирішення вказаних проблем є ефективне правове забезпечення як національне, так і міжнародне.

Основою правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні є Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. Він визначає повноваження нотаріусів, порядок вчинення нотаріальних дій, ведення реєстрів тощо [7]. У зв'язку з початком широкомасштабних воєнних дій Кабінет Міністрів України і Міністерство юстиції України запровадили низку тимчасових заходів для забезпечення безперервності нотаріальної діяльності. Вже у перші дні воєнного стану Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», яка містить спеціальні процедури вчинення нотаріальних дій та порядок роботи нотаріусів у цих умовах [8]. Крім того, протягом 2022 та подальших років були ухвалені додаткові зміни та доповнення, що дозволили адаптувати практику нотаріального оформлення (зокрема – поря-

док внесення відомостей до реєстрів, визначення переліку нотаріусів, уповноважених на вчинення певних дій у воєнних умовах тощо, наприклад, відповідно до Наказу Міністерства юстиції України від 17.10.2024 № 2994/5 «Про затвердження Порядку переміщення документів нотаріального діловодства та архіву державної нотаріальної контори в умовах воєнного стану» [9]). Ці зміни фіксувалися як у постановах Уряду країни, так і в наказах Міністерства юстиції України. Такі документи встановлюють особливі умови для вчинення нотаріальних дій, ведення реєстрів, визначення уповноважених нотаріусів тощо. Додаткові роз'яснення надавалися Міністерством юстиції України у наказах та методичних рекомендаціях [10].

Цілісну систему, що захищає нотаріальний процес у часи нестабільності та дозволяє нотаріату залишатися фундаментом правової безпеки формують на міжнародній арені такі міжнародні організації, як Гаазька конференція з міжнародного приватного права та Міжнародний союз латинського нотаріату. При цьому перша створює нормативну основу, а друга забезпечує практичну реалізацію професійних стандартів. Так, Гаазька конференція з міжнародного приватного права не є «нотаріальною» організацією, але її міжнародні конвенції встановлюють загальнообов'язкові стандарти, які прямо визначають роботу нотаріусів. У кризових ситуаціях (військові дії, кібератаки, переміщення населення, колапс інфраструктури) саме єдині міжнародні інструменти забезпечують правову визначеність та доступність доказів, документів і посвідчувальних дій (наприклад, під час воєнної евакуації дітей, біженців нотаріуси мають діяти відповідно до міжнародно погоджених процедур – це зменшує ризик правового вакууму). Також, ця організація просуває електронні апостили, електронні реєстри, визнання електронних документів між державами. У кризових умовах це особливо важливо: якщо архіви або офіси знищено; якщо нотаріальні дії виконують дистанційно; якщо фізичні печатки та журнали недоступні [11].

Міжнародний союз латинського нотаріату – це професійна організація, яка безпосередньо формує міжнародні стандарти нотаріальної професії латинського типу (в тому числі європейського та українського). Його робота значною мірою визначає якість нотаріальних послуг у надзвичайних ситуаціях. За своїми повноваженнями організація надає: експертні висновки щодо змін до законодавства; методичну допомогу під час реформи нотаріату; підтримку національним палатам (як це було в Україні після 2014 та 2022 років). Також, просуває дистанційне посвідчення, цифрову ідентифікацію, електронні реєстри, захищені канали зв'язку між нотаріусами. У воєнних чи

інших кризових умовах: це дозволяє здійснювати нотаріальні дії навіть при обмеженні доступу до офісів; зберігає докази та електронні архіви; підтримує юридичну безпеку бізнесу і населення [12].

Ключовим міжнародним документом, який спрощує обіг нотаріальних документів, є Конвенція Гааги від 5 жовтня 1961 р. (англ. Hague Apostille Convention) про скасування вимоги легалізації іноземних офіційних документів (Apostille) [13]. При цьому «апостиль» (від фр. *apostille* – «позначка, зауваження») – це «спеціальний штамп, що засвідчує дійсність підписів, статусу осіб, печаток та проставляється на українських документах, які будуть використовуватись за кордоном в усіх країнах-учасницях Гаазької конвенції» [14].

Україна приєдналася до Конвенції у 2002 році, і відтоді документи, засвідчені апостилем, визнаються без додаткової консульської легалізації у понад 120 державах. При цьому, у випадках, коли держава не є учасницею цієї Конвенції, застосовуються двосторонні угоди про правову допомогу, які встановлюють спрощений порядок взаємного визнання документів. Прикладами таких двосторонніх угод за участю України є: 1. Україна – Польща (1993 р.). Угода про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах (ст. 15-17) звільняє документи, видані в одній державі, від будь-якої легалізації в іншій. Це означало, що українські нотаріальні документи визнаються у Польщі без апостиля, а це, безумовно, критично важливо для мільйонів українців, які там перебувають під час війни. 2. Україна – Литва, Латвія, Естонія (1994–1997 рр.). Аналогічні положення діють між Україною та країнами Балтії, що дозволяє безперешкодне використання нотаріально посвідчених документів. 3. Україна – Туреччина (2000 р.). Договір про правову допомогу у цивільних справах також передбачає взаємне визнання нотаріальних актів без легалізації (використовувалося при оформленні спадщини, довіреностей, угод щодо нерухомості українців у Туреччині).

Також Гаазькою конвенцією передбачено впровадження моделі електронного апостилю (англ. «e-Apostille») як способу організації та реалізації переходу від традиційної паперової процедури апостилювання до повністю або частково електронного формату. Під цим терміном та супутньою ініціативою e-APP (Electronic Apostille Programme) мається на увазі, що апостиль може бути виданий в електронному форматі – електронний сертифікат, що підтверджує автентичність документа та/або підпису/печатки, та використовується для міжнародного визнання документа. Е-апостиль має відповідати певним умовам: бути виданим компетентним органом держави-члена Конвенції, бути підписа-

Таблиця 1

Країна	Рік запровадження	Особливості системи	Уроки для України
Естонія	2010	Повністю електронна система апостиля з QR-кодом та онлайн-перевіркою; інтеграція з e-ID	Модель для побудови українського e-Apostille через «Дію»
Грузія	2011	Онлайн-видача апостиля через портал Мін'юсту; цифровий підпис	Технічно і нормативно близька до України
Франція	2016	Центральна система e-Apostille France; перевірка документів онлайн	Централізація забезпечує довіру та безпеку
США (штати Колорадо, Техас)	2019–2020	Електронний апостиль PDF з цифровим підписом державного секретаря	Приклад децентралізованого підходу
Україна (у розробці)	–	Мін'юст готує національну платформу e-Apostille, інтегровану з «Дією»	Необхідно забезпечити міжнародну сумісність системи

ним електронним підписом/цифровим сертифікатом, мати можливість перевірки онлайн (реєстр, QR-код тощо). Певні країни вже запровадили у себе моделі електронного апостилю (табл. 1).

Отже, e-Apostille дозволяє дистанційно засвідчувати документи навіть за умов воєнних дій, зменшуючи залежність від консульських каналів. Проте, у країнах, де знаходиться найбільше число біженців з України (приблизно, станом на жовтень 2025 р.: Німеччина – 1,3 млн., Польща – 1 млн., Чехія – 300 тис. та ін.) не запроваджена модель e-Apostille, тому нагальною потребою є укладання тимчасових угод/меморандумів зі всіма цими державами про взаємне визнання електронних нотаріальних документів у період воєнного стану.

У своєму дослідженні щодо регулювання нотаріальної діяльності в умовах цифрової трансформації О. О. Чижигов робить висновок, що міжнародний досвід доводить: «впровадження електронних систем може значно підвищити ефективність роботи нотаріусів. Такі країни, як Грузія, Естонія та ін., вже мають успішні приклади цифрової трансформації нотаріату» [15]. Ми підтримуємо запропоновані автором напрями вдосконалення законодавства України з метою адаптації системи нотаріату до сучасних цифрових вимог, що включає: створення єдиного електронного реєстру нотаріусів із зазначенням їхніх послуг, запровадження обов'язкового використання кваліфікованого електронного підпису та розроблення автоматизованої платформи для взаємодії між нотаріусами, клієнтами та державними реєстрами. До того ж необхідно посилити кібербезпеку нотаріальної діяльності шляхом застосування сучасних програм захисту інформації [15].

Таким чином, умови воєнного стану в Україні спричинили істотні зміни в організації та правовому регулюванні нотаріальної діяльності. Вжиті державою заходи, зокрема запровадження тимчасових порядків, розширення територіальної компетенції нотаріусів та використання електронних

засобів ідентифікації дали змогу зберегти основні функції нотаріату.

Перспективними напрямами подальшого розвитку є: нормативне закріплення механізмів дистанційного вчинення нотаріальних дій; впровадження єдиного електронного архіву нотаріальних документів; посилення гарантій захисту нотаріальних архівів у кризових ситуаціях; удосконалення процедур ідентифікації осіб за допомогою електронних сервісів.

Міжнародне співробітництво у сфері нотаріальної діяльності під час воєнних дій є не лише технічним, а й правозахисним питанням. Досвід України та зарубіжних держав свідчить, що поєднання двосторонніх угод і електронних інструментів (e-Apostille) забезпечує безперервність правового обігу документів навіть у кризових умовах. Впровадження таких механізмів сприятиме захисту прав українських громадян і підвищенню довіри до національної системи нотаріату на міжнародному рівні. Таким чином, реформування системи нотаріату в умовах воєнного стану сприятиме зміцненню правової стабільності, безперервності цивільного обороту та реалізації прав громадян навіть у надзвичайних обставинах.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 02.11.2025).
2. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження дії воєнного стану в Україні» : Закон України від 21.10.2025 р. № 4643-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4643-20#Text> (дата звернення: 02.11.2025).
3. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 20.10.2025 р. № 793/2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/793/2025#n2> (дата звернення: 02.11.2025).
4. Письменний О. Сучасні проблеми інституту нотаріату в умовах воєнного стану. *Публічне право*. 2023. № 1. С. 23–30. DOI: 10.32782/2306-9082/2023-49-3.

5. Тимощук О. Г. Захист прав і свобод людини і громадянина через призму діяльності інституту нотаріату в Україні в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 195–197. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/45>.

6. Вдовічена Л. І., Павлюк А. Ю. Адаптація нотаріальної діяльності до умов воєнного стану: нормативний аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Випуск № 03. Частина 2. С. 57-62.

7. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383 (Редакція від 10.01.2025).

8. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 03.11.2025).

9. Про затвердження Порядку переміщення документів нотаріального діловодства та архіву державної нотаріальної контори в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 17.10.2024 № 2994/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1574-24#Text> (дата звернення: 03.11.2025).

10. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/find/a?text>

11. Гаазька конференція з міжнародного приватного права. Сайт. URL: <https://www.hcch.net/ukrainian>

12. Нотаріальна палата України. Сайт. Міжнародний союз латинського нотаріату. URL: <https://npu.ua/palata/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mizhnarodnij-soyuz-notariatu/>

13. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів. Дата підписання 05.10.1961. Дата приєднання України 10.01.2002. Дата набуття чинності: 22.12.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_082#Text (дата звернення: 03.11.2025).

14. Апостиль. Київське міжрегіональне управління Міністерства юстиції України. Публікація від 01.04.2024. URL: https://centraljust.gov.ua/news/info/scho-take-apostil-i-dlya-chogo-vin-potriben?utm_source=chatgpt.com

15. Чижиков О. О. Правові аспекти регулювання нотаріальної діяльності в умовах цифрової трансформації. *Академічні візії*. 2024. Випуск 38. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14506910> URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1551>

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025